**Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова**

**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

**Національна наукова сільськогосподарська бібліотека
Національної академії аграрних наук України**

ВІСНИК АГРАРНОЇ ІСТОРІЇ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 27-28

Київ – 2019

В І С Н И К
А Г Р А Р Н О Ї
І С Т О Р І Ї

27-28'2019

Науковий журнал

Редакційна колегія: **Editirial board:**

С.О. Білан (заст. гол. редактора)	S.O. Bilan (deputy editor-in-chief)
І.С. Бородай	I.S. Boroday
В.А. Вергунов (заст. гол. редактора)	V.A. Vergunov (deputy editor-in-chief)
С.В. Віднянський	S.V. Bydnjanskij
Вас. М. Даниленко	Bas. M. Danylenko
В.О. Доценко	V.O. Dotsenko
І.І. Дробот	I.I. Drobot
О.Ю. Єліна	O.Yu. Yelina
І.В. Жалоба	I.B. Zhaloba
С.М. Живора (відповід. секретар)	S.M. Zhyvora (executive secretary)
М.П. Жолоб	M.P. Zholob
М.А. Журба (головний редактор)	M.A. Zhurba (editor-in-chief)
І. Ілчев	I. Ilchev
О.С. Каденюк	A.S. Kadenjuk
Д.В. Карєв (заст. гол. редактора)	D.V. Karev (deputy editor-in-chief)
К. Карльчак	K. Karlchak
Н.П. Коваленко	N.P. Kovalenko
В.Ф. Колесник	V.F. Kolesnyk
В.Л. Комар	V.L. Komar
С.В. Корновенко	S.V. Kornovenko
О.М. Кропивко	O.M. Kropyvko
А. Куїк-Каліновська	A. Kuik-Kalinowska
В.І. Марочко	V.I. Marochko
В.В. Марчук	V.V. Marchuk
Н. Мгалоблішвілі	N. Mhaloblishvili
О.А. Мельничук	O.A. Melnychuk
А.Г. Морозов	A.G. Morozov
О.П. Моця	O.P. Motsya
О.Ф. Нікілєв	A.F. Nikilev
П. Новаковський	P. Nowakowski
С.С. Падалка (заст. гол. редактора)	S.S. Padalka (deputy editor-in-chief)
В.О. Погромський	V.O. Pogromsky
О.П. Реєнт	A.P. Rejent
Н.Й. Романюк	N.I. Romanuk
І.М. Романюк	I.M. Romanuk
С.М. Свистович	S.M. Svistovich
С.М. Тимченко	S.M. Tymchenko
Ф.Г. Турченко	F.G. Turchenko
В.В. Шелепов	V.V. Shelepov
Н.Б. Щебетюк	N.B. Shchebetyuk

ISSN 2307-3179

Засновники:

– Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова
– Національний університет біоресурсів і природокористування України
– Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН України

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 19525 – 9325 Р від 13.11.2012 р.

Наказом МОН України № 1528 від 29.12.2014 р. видання включено до Переліку наукових фахових видань України

Макетування та верстка:
С. Живора
Комп'ютерний набір:
О. Кропивко, Л. Лановюк
Оформлення обкладинки
А. Мельник

Адреса редколегії:

03037, м. Київ,
вул. Освіти, 6, кім. 24.
тел./факс (044) 520-12-05; 258-21-42;
e-mail: visnykai@gmail.com,
kafedra_slovjan@ukr.net;
zhyvora@bigmir.net

Друкується за рішенням:

Вченої ради факультету історичної освіти НПУ ім. М.П. Драгоманова (протокол № 9 від 15.05.2019);

Вченої ради ННСГБ НААН України (протокол № 6 від 27.05.2019)

Підп. до друку 28.05.2019
Формат 70 х 108 1/16.
Папір офсет. Друк. різогр.
Ум. друк. арк. 32,1 Обл.-вид. арк. 33,4
Наклад 100 прим.

Друк СПД ФО Куц В.М.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, імен та інших відомостей.

Rymar I. V.

"For the Tsar and Motherland!": the participation of the inhabitants of the village of Velyka Stratiivka, Podilsk province in the First World War.

In the article based on the use of versatile archival documents that are introduced into Ukrainian historical science for the first time, a significant number of residents of the village of Velyka Stratiivka, Trostyanetska volost, Bratslavsky district, Podilsk province, are identified. They actively participated in hostilities on the Eastern and Romanian fronts of the First World War in 1914-1917 in the composition of the troops of the Russian Imperial Army. On the basis of the documents found and studied, was partially established and characterized the geography of the deployment of military units in which the inhabitants of the village fought in 1914-1917; the geography of the hospitals where they were treated; cases of disease at the front, contusions, wounds, death, stay in captivity. Information on each inhabitant of the village is order and systematized in accordance with the chronological principle. That are actualizes the problem of studying the local history of certain regions of Ukraine.

Key words: *World War I, the Imperial Russian Army, Eastern Front, Romanian Front, the combatant, RSMHA, the local history.*

УДК 94(477):321.01:355.311.2

М.М. Приходько

СПЕЦСЛУЖБИ ДИПЛОМАТИЧНОГО КОРПУСУ ГЕТЬМАНАТУ В РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ П. СКОРОПАДСЬКОГО

В даній статті на основі репрезентативного масиву літератури проаналізовані процеси формування дипломатичного корпусу та служби військової розвідки Гетьманату П. Скоропадського. Висвітлені процеси організації діяльності дипломатичного корпусу на шляху формування відносин з європейськими країнами. Охарактеризовано специфіку функціонування спецслужб Української Держави в процесі протидії зовнішнім та внутрішнім загрозам.

Ключові слова: *Українська Держава, гетьман П. Скоропадський, геополітика, дипломатія, зовнішня політика.*

Необхідність створення в Українській Державі спеціальних розвідувальних органів для здобуття різнопланової економічної, політичної, військової, воєнно-політичної та військово-технічної інформації щодо країн ймовірного чи діючого противника, також держави-партнера зумовлювалась низкою конкретно-історичних обставин. Але найголовнішими були дві з них: наявність зовнішньої загрози для суверенітету й територіальної цілісності України з боку радянської Росії, «білого» руху (Добровольчої армії), а також Румунії, яка захопила частину української території (Південну Бессарабію, Північну Буковину) й виношувала подальші агресивні плани щодо України.

Все це вимагало послідовної роботи по збору відомостей про військові плани та стан збройних сил вищезгаданих держав та їх союзників.

Адміністрацію Гетьмана П. Скоропадського відзначав серйозний, конструктивний підхід до будівництва, як зовнішньополітичного відомства, так і військової розвідки, як його компонента. У червні 1918 р. було реорганізовано Генеральний штаб Збройних сил України, начальником якого залишився полковник О. Сливинський, котрий займав цю посаду за Центральної Ради. В структурі Генштабу були відділ розвідки – головний орган військової розвідки та закордонний відділ, що організовував роботу військового аташату [1, арк. 21].

Збройні сили держави буди створені 24 липня 1918 р., Рада Міністрів ухвалила закон про загальний військовий обов'язок та затвердила вироблений Генштабом план організації Збройних сил. Встановлювалися строки військової служби для громадян, штати військових з'єднань і частин, військовий бюджет. Планувалося створити за територіальною ознакою 8 армійських корпусів, гвардійську («сердюцьку») дивізію,

маневрові сили з 4 кавалерійських дивізій, ряд окремих артилерійських і спеціальних з'єднань, технічні частини. До осені 1918 р. мали з'явитися військова академія, низка військових офіцерських шкіл за родами військ, кадетські школи [2, с. 426].

В державі була утворена і розвідка. Так, відділрозвідки очолив полковник Колосовський з помічником в ранзі осавула. Відділ мав три частини, спрямованість діяльності яких дає уявлення про пріоритетні напрямки оборонних зусиль Гетьманату. Перша частина - Румунія, Болгарія, Туреччина. Керівництво частиною здійснював штаб-старшина Матвієнко. В його розпорядженні перебували два старших офіцери для доручень, два перекладачі, військовий канцелярист. Друга частина – Росія, Кавказ. Начальником цієї частини був штаб-старшина Щербицький. Йому підпорядковувались два старших офіцери для доручень і військовий канцелярист. Третя частина – зв'язок з союзними арміями, їх командуванням, тобто державами Четвірного союзу. Керівництво здійснював старший офіцер в ранзі полковника Генштабу. Йому підпорядковувались два старших офіцери для доручень, діловод, перекладач, військовий канцелярист. Перша та друга частини організовували добування, збір і вивчення даних про воєнно-політичну ситуацію в країнах, котрі були об'єктами зацікавленості, їх збройні сили, військово-економічний потенціал, склад, розташування, стан, характер дій та намірів їх військ [3, арк. 35].

Таким чином, плани організації діяльності розвідки спрямовувалися на всебічне розвідувальне вивчення суміжних з Українською Державою країн. Але головними напрямами розвідувальних зусиль були радянська Росія і Румунія.

Окупаційні Німеччини власті були зацікавлені в тому, щоб Україна платила за «послуги» німецьких та австро-угорських військ, їх розвідки та контррозвідки, а не зміцнювала власну армію та спецслужби [4, с. 56].

Завдяки кадровій політиці, спрямованій на залучення до співробітництва фахівців старої царської армії різних національностей, до розбудови військової розвідки в цілому підключилося чимало здібних офіцерів [5, арк. 166]. Правда, далеко не всі вони вірили у державну ідею і чесно їй служили.

Документи Генштабу Української Держави дають певне уявлення про головні форми і методи роботи, що планувалося застосовувати для здобуття таємної військової та політичної інформації. До цих форм належали «періодична посилка за кордон таємних агентів з особливими дорученнями», використання «постійних особливих агентів за кордоном».

Розвідка орієнтувалася і на здобуття інформації про живу силу армій потенційних противників, засоби збройної боротьби, що мають у розпорядженні, прикордонну смугу, також до її задач входило збір інформації, щодо стану економіки, прихильності населення до влади, що могло стати важливим для планування зовнішньополітичних кроків.

Планувалося вести розвідку і силами офіцерів – розвідників при штабах армійських з'єднань і частин, «... при тих штабах і частинах, при яких вони були приписані, і отримання цим шляхом тих відомостей, які неможливо одержати відкрито» [6, арк. 3]. Звичайно, ці розвідники повинні були мати для виконання поставлених завдань відповідні умови та засоби.

Існувала і можливість для здобування розвідувальної інформації у межах України. На її територію внаслідок імміграційних процесів потрапила значна кількість громадян з інших регіонів колишньої Російської імперії. «Тисячні натовпи людей облягали консульство, – повідомляв Київ генеральний консул Української Держави у Москві, – звертаючись з проханням про реєстрацію до українського громадянства, переїзд на Україну, про охорону персональну і охорону майна ... бажаючих зареєструватися, без перебільшення, десятки тисяч» [7, арк. 18].

Серед іммігрантів, крім тисяч офіцерів, було чимало представників технічної та наукової інтелігенції, ділових людей, серед яких були і носії важливої для розвідників інформації.

Розвідка застосовувала й технічні засоби, насамперед радіоперехоплення. У Миколаєві ще у ході світової війни було відкрито спеціальну школу підготовки персоналу станції радіоперехоплення для російської армії [8, с. 137].

При розробці законодавчих актів Гетьманат передбачив покарання за навмисні дії по підриву обороноздатності країни. Проект відповідного закону містить покарання безстроковою каторгою за вбивство командирів військових з'єднань і частин, пошкодження захисних засобів укріплення пункту або військового корабля. За виведення з ладу військових об'єктів, озброєння, засобів зв'язку, шляхів сполучення – покарання стратою [9, арк. 98].

Саме виявленням, попередженням і розкриттям подібних злочинів займалася контррозвідка Гетьманату.

Розвідка Української Держави працювала досить професійно й ефективно. Підтвердженням цього, наприклад, можуть служити матеріали розвідувальних звітів Генштабу, що містять докладні відомості про штатну організацію, чисельність, озброєння, командні кадри, дислокацію та передислокацію з'єднань, частин і залог Червоної армії, складені за наслідками обробки відомостей агентури й радіорозвідки [10, с. 97].

Важливим каналом добування розвідувальної інформації була і військова дипломатія Української Держави. Вже навесні 1918 р. почалася робота по створенню організаційних і директивних засад військового аташату. Його працівники («військові агенти» за тогочасною термінологією) мали призначатися з офіцерів Генштабу. При цьому встановлювалися суворі вимоги щодо професійних і моральних якостей кандидатів на військово-дипломатичну роботу. «Відповідальна робота агентів, – зазначав начальник Генштабу генерал О. Сливинський, – що проходить перед очима представників влади чужого народу, вимагає призначення кращих наших офіцерів ...» [11, арк. 2].

Керівним органом військової дипломатії у складі Генштабу був відділ закордонного зв'язку або закордонний відділ. Саме цей підрозділ взяв на себе основне навантаження по формуванню системи військово-дипломатичного представництва України, оскільки військовий аташат «необхідний для постійного зв'язку з центрами думки і військової науки приязних держав, а також для ознайомлення з становищем і поступом військових дій в них» [12, с. 21].

Отже, за намірами Генштабу головними функціями військової дипломатії мали бути постачання інформацією про стан збройних сил іноземних держав і вивчення кращих надбань військово-теоретичної думки за кордоном.

З точки зору начальника першого генерал-квартирмейстерства Генштабу генерала Дроздовського, всі майбутні військові дипломати мають набути попередній досвід роботи в розвідувальному відділі Генштабу. «Тільки цей відділ, – наголошував він, – повинен служити як би школою для тих старшин Генерального штабу, котрі будуть потім одержувати призначення на посаду військових агентів за кордоном ... тільки тут вони зможуть познайомитися цілком з виникненням і методами постанов різних принципових питань до всього ... зо всестороннім освітленням різних політичних питань, в курсі котрих повинні бути військові агенти для того, щоб правильно дивитися на завдання нашої стратегії, відповідно цьому направляти свою діяльність» [13, арк. 3].

31 травня 1918 р. начальник Генштабу затвердив цілком таємну «Інструкцію закордонним військовим агентам при представниках (по частині розвідочній)». Цей

документ був першою комплексною директивою щодо організації поточної роботи українського військового аташату по збору інформації про стан збройних сил і військового будівництва країн акредитації. Інструкцію можна розглядати і як концептуальний документ щодо цілеспрямованого збору відомостей розвідувального характеру, виходячи з тогочасного рівня уявлень про завдання військової розвідки як такої.

«Військові агенти, – йшлося у ній, – прикладають усі міри, способи і прийоми для постійного і різностороннього догляду за усіма справами життя краю і армії, можливо повно уявити загальний малюнок військової підготовки і доповнити її можливо більшими деталями». Зібрана інформація повинна була надсилатися до Генштабу у відділ закордонного зв'язку таємним телеграфним шифром або ж кур'єром «у власні руки». Крім того, першого числа кожного місяця військові аташе зобов'язувалися готувати та відправляти до Генштабу докладний інформаційно-аналітичний матеріал, підготовлений на основі зібраних за місяць відомостей [14, арк. 11].

Інструкція мала вичерпну схему збору інформації, котра потрібна була Генштабу для врахування при розробці оборонної стратегії Української Держави та раціонального будівництва її Збройних сил. Центральну установу української армії цікавили такі проблеми: правова база формування армій іноземних держав; їх організація у мирний та військовий час стосовно родів військ; озброєння та технічні засоби, що знаходяться у користуванні цих армій; мобілізаційні можливості населення, промисловості, транспорту й шляхів сполучення держав акредитації; їх тилове забезпечення; хід військової підготовки, військово-навчальні та наукові заклади іноземних армій; дислокація їх частин, з'єднань, залог; морально-політичний стан особового складу, командні кадри; підготовка майбутнього театру воєнних дій у фортифікаційному, транспортному, топографічному відношеннях; плани військових дій; охорона кордонів [15, арк. 12].

Позитивною рисою наведеної інструкції є те, що в ній міститься досить детальний перелік відомостей військового характеру, які мають збирати військові агенти (військові аташе) Української Держави в країнах акредитації. При цьому варто зазначити, що з воєнно-політичної й військово-штабної точок зору цей перелік складений вельми кваліфіковано й містить усі головні інформаційні орієнтири в галузі військової розвідки того періоду. Водночас в інструкції є чимало серйозних прогалин стосовно самої організації діяльності військових агентів. Зокрема, в документі не зазначені: статус військових агентів, їх місце в структурі закордонних представництв Української Держави й дипломатичні права; особливості взаємодії військових аташе з "чистими" дипломатами, представниками інших спецслужб України за кордоном, а також з військовими агентами інших держав у країні акредитації; основи роботи із закордонними конфіденційними джерелами інформації й пов'язані з цим вимоги; основи таємного діловодства; система зв'язку та багато іншого. Можна припустити, що ця інструкція була підготовлена кваліфікованим штабістом, котрий, однак, не мав грунтовних знань і навичок у сфері практичної організації військової розвідки.

У зв'язку з формуванням мережі дипломатичного представництва України за кордоном заступник міністра військових справ генерал Лігнау звернувся у червні 1918 р. до уряду з пропозицією направити до українських дипмісій військових представників. «Інтереси України, – йшлося у доповіді Лігнау, – вимагають установлення військово-дипломатичного контакту з сусідніми державами, а тому необхідно негайно командирувати військових агентів у держави, в які вже назначено посольство, а саме: в Германію, Австрію, Туреччину, Румунію і Болгарію ... В найближчім часі прийдеться відряджати посольство в Швейцарію ...». Відтак пропонувалося направити військових аташе до Берліна, Відня, Бухареста, Константинополя і Берна.

За проектом військового відомства при посольствах Української Держави 1-го розряду (12 осіб за штатом) повинні були отримати акредитацію військовий агент

(посада отамана бригади), його помічник (полковник) та старшина для доручень (курінний), а при посольствах 2-го розряду (3 особи) – військовий агент (полковник) і його помічник (курінний) [16, арк. 37-38].

Поки уряд розглядав законопроект, було створено військово-морське дипломатичне представництво. 4 липня 1918 р. ухвалюється закон «Про призначення військово-морських агентів та встановлення посад військово-морських агентів при посольствах Української Держави». Зазначені місії складалися з військово-морського аташе та його діловода. Вони були акредитовані в Німеччині (за сумісництвом – і в Данії, Голландії, Швеції), Австрії, Угорщині, Румунії, Туреччині. Планувалося направити військово-морського аташе і до радянської Росії, однак цього не сталося через складний характер міждержавних стосунків.

Військово-морські дипломати брали участь у складі делегації на мирних переговорах з Румунією, три морських офіцери входили до української делегації на переговорах з радянською Росією. 22 липня 1918 р. до Берліна було відряджено капітана 1-го рангу Українського військового Флоту Г. Свірського для ведення переговорів з представниками зацікавлених держав у справі повернення Україні Чорноморського флоту [17, с. 79].

10 серпня 1918 р. Гетьман П. Скоропадський затвердив закон «Про призначення військових агентів» до вищезгаданих столиць. При посольствах 1-го розряду встановлювалися посади військового агента та помічника (відповідно – отамана бригади і полковника), при посольствах 2-го розряду – ті ж самі посади, але на клас нижче за військовим званням.

При впровадженні військово-дипломатичних агентів український уряд наштовхнувся на дискримінаційне ставлення до України держав австро-німецького блоку. Уряди Австрії та Німеччини відмовили у приїзді українським військовим дипломатам, посилаючись на те, що при штабі «Обер-Ост» (м. Ковно) та штабі австрійської Східної армії генерала Крауса в Одесі вже працюють представники від українських Збройних сил генерал-хорунжі Левицький та Семенов [18, с. 97].

Головними методами роботи військових дипломатів України були: встановлення та розвиток контактів з представниками урядових та військових кіл країн, де вони перебували (на це асигнувалася більша частка коштів); вивчення як офіційним, легальним шляхом, так і через таємні джерела іноземних збройних сил, опрацювання спеціальної періодичної літератури та наукових джерел зарубіжних країн з метою вилучення відповідних даних та інші. Військовий аташат працював не тільки в інтересах військового відомства, але й надавав суттєву допомогу цивільній дипломатії, здобуваючи важливу для неї інформацію.

Ефективність роботи військової дипломатії за кордоном була б, мабуть, вищою, якби не заважали відомчі суперечності між військовими та міжнародними інституціями України. Доходило до повної відмови Міністерства закордонних справ сприяти роботі військових агентів при дипломатичних представництвах. Їм не дозволяли користуватися приміщеннями посольств, транспортом, засобами зв'язку, що призводило до зайвих витрат [19, арк. 4].

Щоб досягти більш тісної координації роботи між цивільною та військовою гілками дипломатії, військове міністерство запропонувало запровадити посади військових дипломатів безпосередньо до штатів посольств України (це сталося 10 листопада). МЗС в цілому підтримало цю пропозицію, хоча і висловилося за відкладення цього заходу до остаточного формування української армії [20, с. 97].

Поступове накопичення досвіду роботи за кордоном військовою дипломатією та військовою розвідкою сприяло уточненню їх функцій, дозволило зробити певні висновки щодо підбору й підготовки кадрів. Про це свідчить, наприклад, доповідь

начальника першого генерал-квартирмейстерства начальнику Генштабу: «Розвідочному відділу повинно бути доручено всестороннє вивчення неприятельської армії, а також території противника, по можливості в такому ж об'ємі, як в статистичному відділі ...». Тобто, йшлося про комплексну розвідку військового потенціалу зарубіжних держав.

На відділ закордонного зв'язку пропонувалося покласти все таємне листування з військовими агентами, розробку нових шифрів для конспіративних зносин, забезпечення режиму таємності навколо контактів Центру з конфіденційними джерелами інформації, а також офіційну репрезентацію Генштабу перед військово-дипломатичними представниками інших держав в Україні, супроводження їх у службових подорожах по країні.

Документ націлював підрозділи розвідки та аташату на щільну взаємодію. Висловлювалося побажання мати при кожному військовому аташе помічника для організації роботи українських дипломатичних резидентур. На посади військових агентів у провідних країнах Європи (Німеччині, Австрії, Англії, Франції, Туреччині та ін.) пропонувалося призначати лише тих офіцерів аташату, що вже мали попередній досвід роботи в країнах менш значних за місцем і роллю у міжнародних відносинах (Болгарія, Греція, Румунія, Швеція, Сербія та ін.) [21, с. 42].

На військово-дипломатичній ниві за часів Гетьманату наполегливо працювали: генерал-майор Б.П. Баженов – голова української надзвичайної місії в скандинавських країнах; генерал-майор Л.А. Дроздовський – військовий аташе українського посольства у Швейцарії; генерал-хорунжий В.І. Левицький – військовий аташе України в Австрії; полковник К.Х. Середин – військовий аташе в Румунії та інші [22, с. 109].

У період Гетьманату П.Скоропадського почали здійснюватися спеціальні операції за кордоном, спрямовані на підтримку союзних політичних сил та протидію агресивним планам стосовно України. Ці операції здійснювалися через можливості представницьких резидентур у взаємодії з відомствами військових й міжнародних справ. Регіоном проведення таких операцій стала Кубань, що зумовлювалося рядом воєнно-політичних обставин. По-перше, Кубань і Північний Кавказ у цілому стали головною базою Добровольчої армії, котра не приховувала своїх намірів знищити нові суверенні національні держави й відновити «єдину Росію». Необхідно було мати всебічну інформацію про військовий потенціал та плани «білого руху» щодо України. Більше того, збір розвідувальної інформації безпосередньо у стані «білих» міг дати відомості про політичні організації та громадян України, що вступали у контакти з командуванням Добровольчої армії, вели підривну роботу в Україні в інтересах «білих». Це давало б змогу завчасно виявляти такі елементи та проводити проти них контррозвідувальні та профілактичні заходи. По-друге, тогочасне політичне керівництво Кубані, де мешкала численна українська етнічна громада, прихильно ставилося до незалежної України й само відчувало загрозу з боку Добровольчої армії. За цих умов необхідно було конспіративно надати військово-технічну підтримку Кубані у її боротьбі за незалежність і збереження статусу проукраїнської сили у безпосередній близькості від кордонів України. Територія Кубані не повинна була перетворитися на зручний плацдарм агресії «білих» проти Української Держави.

Нарешті, геополітичні плани самого Гетьмана передбачали приєднання Кубані до України як окремої адміністративної одиниці. За свідченням галицького політичного діяча Л. Цегельського, З метою прилучення Кубані готувалася десантна операція на Тамань силами одного з кращих з'єднань української армії – дивізії генерала Натієва, а точніше – Окремої Запорізької дивізії, дислокованої на південно-східних кордонах України, у складі чотирьох піхотних, кінного, гарматного, інженерного полків, кінно-гарматного дивізіону, бронедивізіону й авіаційного загону [23, с. 46].

Між керівниками України та Кубані відбулися переговори у Києві, куди за рішенням Кубанської Законодавчої Ради від 15 травня 1918 р. прибула делегація краю. Кубанських представників гостинно прийняли у Києві, однак в ході переговорів визначилися серйозні суперечності у поглядах на майбутній статус Кубані. Гетьман наполягав на включенні Кубані до складу Української Держави з призначенням туди свого генерал-губернатора. Кубанська ж сторона висловлювалася лише за федеративні зв'язки з Україною [24, с. 15].

Проте сторони усе ж таки обмінялися дипломатичними представництвами на рівні посольств, і Кубань отримала військово-технічну допомогу. З Київського артилерійського депо на Кубань було відправлено вісім 76-міліметрових гармат, 21 тис. гвинтівок Мосіна, 20 кулеметів «Максим», 100 кулеметів «Кольт» і 40 – австрійського зразка, 4 телефонні станції, військовий реманент, 5 млн. набоїв, 50 тис. снарядів тощо – на суму до 6 млн. крб. Зброя надійшла у червні-липні 1918 р. двома транспортами [25, с. 33].

Одночасно активізували роботу на Кубані українські дипломати-розвідники. Зберігся таємний рапорт першого секретаря посольства Української Держави в Катеринодарі К. Поливана від 21 грудня 1918 р., де міститься звіт про роботу в краї гетьманської розвідки. Як доповідав український дипломат, було зібрано інформацію про настрої кубанських політичних кіл, становище місцевого козацтва, інтелігенції та інших верств населення, його склад, розстановку політичних сил.

Робота української розвідки не обмежувалась лише збором важливої інформації. «Політична кон'юнктура на Кубані, – зазначав К. Поливан, – вимагає від українського посольства одразу ж розпочати якомога ширшу й енергійну працю в справі поширення» політичного впливу Української Держави в краї.

Співробітники посольства брали участь у секретних нарадах Кубанської Крайової Ради і Крайового уряду, вели роботу по поглибленню антагонізму між місцевими політиками й командуванням Доброармії, наполегливо поширювали серед кубанських політичних кіл думку про життєву необхідність для Кубані тісного союзу з Україною. За активну діяльність в краї автор рапорту навіть заарештовувався денікінською контррозвідкою [26, с. 132].

Посольська резидентура зібрала й корисну інформацію про міждержавні економічні злочини. Як ішлося в рапорті К. Поливана, «останнім часом спостережено приїзд до Катеринодару чимало спекулянтів з України». Останні скуповують за низькими цінами дефіцитні в Україні товари і перепродують її за такими цінами, яких «не було б при умові урядової закупки чи контролю». Відтак висловлювалась рекомендація про створення на Кубані торгового представництва Української Держави.

Цікаві пропозиції щодо поширення присутності українських спецслужб на Кубані й підготовки там збройного повстання проти Добровольчої армії містилися в інформації українського розвідника-журналіста (прізвище невідоме) від грудня 1918 р. про становище на Кубані і на Дону. Запропонований план був спрямований на створення умов довгострокової розвідувальної присутності України на Кубані шляхом побудови розгалуженої резидентури в краї. Вона мала маскуватися під представництво українських засобів масової інформації. Передбачалося створити «головне інформаційне бюро на Кубані під виглядом видавництва, заснувати на місцях на Кубані і Чорноморщині філії бюро, ці філії мають насадити в кожне село і станицю своїх агентів під виглядом дрібних продавців газет ... та крамарників на селі». Рекомендувалося для прикриття агентурної роботи широко залучати можливості українського кооперативного руху в регіоні та осередки товариства «Просвіта». Передбачалося, що українська резидентура не тільки буде вести збір необхідної інформації, але й активно впливати через місцеві засоби масової інформації на

формування громадської думки в інтересах України. У міру посилення позицій українських спецслужб в регіоні планувалося перейти до підготовки збройного повстання проти «білих». Для цього пропонувалося направити «10 надійних людей» для формування підпільних «бойових організацій» [27, с. 58].

Разом з тим, українській розвідці часто бракувало наступальності для доведення до кінця розпочатих широкомасштабних операцій. Це видно на прикладі діяльності того ж секретаря українського посольства при Кубанському Краєвому урядові К. Поливана та консула Української Держави на Кубані Ф. Боржинського.

У другій половині 1918 р. завдяки їх великій і наполегливій праці склалися реальні перспективи зближення України з Кубанню та Чорноморщиною, аж до подальшого можливого входження цих країв до її складу на умовах федерації. Зазначені працівники подавали керівництву кваліфікований аналіз обстановки і просили допомоги у вирішенні цих проблем шляхом активізації роботи спецслужб. Але до них не завжди прислуховувались, а після падіння Гетьманату й поготів. Справа була загублена. Трагічно загинув полковник Боржинський. В.Іванис так написав про це: «На станції Волноваха Маріупольського повіту Боржинського перехопили добровольчі офіцери і розстріляли «за ізмєну Росії», все майно його розграбували ... Нащадки запорожців не виявили мужности, щоб охоронити представника матері-України» [28, с. 286].

Характеризуючи органи безпеки періоду Гетьманату, слід зазначити, що ряд підрозділів спеціального призначення, діяльність яких спрямовувалась на захист безпеки самого Гетьмана та на протидію замахам на існуючий державний лад Української Держави, функціонував у межах Особистого штабу Гетьмана П. Скоропадського. Згідно з «Положенням про Головну Квартиру Гетьмана» особистий апарат глави Української Держави складався з Особистого штабу Гетьмана, його Особистої канцелярії та чинів для особливих доручень. Штаб Гетьмана мав певні повноваження, котрі за своєю специфікою відносилися до спеціальної діяльності.

У червні 1918 р. у зв'язку зі встановленням певних відносин між Гетьманатом і радянською Росією МВС поставило питання про посилення нагляду за особами, що прибувають з російського боку (як уже згадувалося, серед них траплялося чимало шпигунів, диверсантів та осіб, що мали завдання підтримувати антигетьманське підпілля, вести підривну пропаганду та терористичну діяльність). З метою ефективної протидії таким підривним акціям було розроблено відповідну інструкцію комісарам українських прикордонних пунктів.

Однак Тоцький, причетний до розробки цієї інструкції, вніс до неї положення, за яким усі зносини комісарів з Радою Міністрів та головою МВС повинні були здійснюватися через начальника загального департаменту МВС, тобто – через нього особисто. Зрозуміло, це не тільки ускладнювало оперативний обмін інформацією, а й ставило під контроль Тоцького всі службові відомості про контррозвідувальне обслуговування прикордонної смуги. Врешті-решт, таке втручання Тоцького, як зазначалося в рапорті, фактично позбавляло директора Департаменту Державної варти можливості «здійснювати догляд за всіма злочинними елементами, що потрапляли на територію України».

В рапорті начальника відділу від 25 липня 1918 р. зазначалося, що за агентурними відомостями до Києва проникло чимало неблагонадійних осіб. Серед них називалися «агенти Радянського уряду», відряджені до України з метою організації антигетьманської й антинімецької пропаганди, котрі контактували з радянською делегацією на мирних переговорах та місцевою комуністичною опозицією. Крім того, до числа потенційно небезпечних було віднесено функціонерів опозиційних Гетьманові українських лівих партій, політичних емігрантів монархічного толку з Росії, всіляких політичних авантюристів та злочинців, які переїхали до столиці.

У рапорті зверталась увага на незадовільний стан зовнішнього догляду за підозрюваними в антидержавній діяльності, недостатньо ефективні дії органів правопорядку та паспортного контролю.

В першу чергу зверталася увага на необхідність посилення кадрового потенціалу контррозвідки та органів правопорядку за рахунок залучення до роботи колишніх царських жандармів та поліцейських. На практиці це було досить складним завданням, оскільки «маса колишніх жандармів і городових чудово влаштувалася на велике жалування на різні місця в торгових і промислових закладах». Пропонувалося також перенести місце переговорів з Києва до одного з прикордонних міст, посилити контроль на кордоні, в потягах, що прибували з Росії, за готелями; підпорядкувати двірників та швейцарів Державній варті, запровадити обов'язкову прописку протягом 24 годин, навести лад в адресних столах та посилити режимність на телефонних вузлах, що обслуговували правоохоронні органи [29, с. 54].

У процесі формування системи контррозвідки бачимо конструктивні підходи до підбору їх особового складу, куди увійшло чимало досвідчених професіоналів оперативно-розшукової діяльності. Почалася підготовка кадрів для територіальних підрозділів, окреслились основні напрями цілеспрямованої кадрової політики.

Звертає на себе увагу кваліфіковане застосування всього спектра спеціальних методів роботи. Створюються агентурні позиції у найбільш впливових політичних партіях, суспільно-політичних організаціях, збройних силах. Залучаються громадяни до співробітництва на довірчій основі. Використовуються методи зовнішнього нагляду. Ведеться аналітична обробка одержаної інформації, здійснюються окремі профілактичні заходи з метою попередження державних злочинів. Освідомча служба тісно взаємодіє з іншими силовими відомствами.

Таким чином, діяльність української дипломатичної служби в добу Української держави гетьмана П. Скоропадського зробила вагомий вклад у розвиток міждержавних стосунків у пріоритетному і найбільш важливому напрямі зовнішньополітичного курсу країни на той час – у бік Центральних держав на чолі з Німеччиною. Саме з Берліном зусиллями уряду, міністерства закордонних справ та дипломатичних представництв склалися тісні контакти та ділове співробітництво. Україна досягла певного успіху у використанні могутності й впливу Німеччини для розв'язання важливих проблем державного будівництва: міжнародного визнання, забезпечення незалежності, захисту справедливо погоджених кордонів з урахуванням соборності етнічних українських земель. Слід вважати, на наш погляд, успіхом української дипломатії встановлення дружніх відносин з Болгарією й Туреччиною. Проте внаслідок несприятливих обставин та непоступливості Відня у територіальних питаннях не склалися відносини з Австро-Угорщиною, хоча українська дипломатія докладала великих зусиль і виявляла винахідливість у розв'язанні складних завдань.

У сфері військової розвідки значним досягненням Гетьманату було вдосконалення її системи. Діяльність розвідувальних структур спрямовувалася на забезпечення пріоритетних стратегічних зусиль Генштабу в інтересах оборони, виявлення найбільш небезпечних для держави зовнішніх загроз. Для вирішення поставлених завдань використовуються різні форми агентурної роботи. Застосовуються технічні засоби, насамперед радіоперехоплення, військова авіація. Здійснювалась аналітична обробка здобутої розвідувальної інформації. Відбулося більш чітке розмежування функцій між військовою розвідкою та військовою дипломатією. Остання набула певних організаційно-штатних форм у вигляді військового й військово-морського аташату при дипломатичних представництвах. З'явилися досить досконалі для свого часу директивні документи, що регламентували їх поточну роботу, надійнішою стала процедура обміну інформацією між військовими аташе і Центром. Формуються уявлення про методи підбору й підготовки кадрів військової дипломатії. Поступово

налагоджувалась діяльність представницьких резидентур закордонного відділу Генштабу. Розроблялися плани активізації такої роботи шляхом створення мережі резидентур, які мали поєднувати збір інформації з акціями політико-пропагандистського впливу та іншими заходами в інтересах Української Держави.

Але, незважаючи на досить солідний рівень організації діяльності органів безпеки, вони все ж таки не змогли вирішити покладені на них завдання. І причини цього були дуже серйозні. Подальше зростання соціально-економічної напруженості в Україні, про причини якої вже йшлося, призвело до загального антигетьманського повстання, очоленого партіями соціалістичного спрямування, котрі об'єдналися в Український Національний Союз, що виділив зі свого складу керівний орган антигетьманської боротьби – Директорію – під проводом соціал-демократа В. Винниченка.

1. *Зарубин В. Г.* Крымское краевое правительство М.А. Сулькевича и его политика // Отечественная история, 1995. № 3. 140 с.
2. *Йоффе А. А.* Брест-Литовск: воспоминания / А.А. Йоффе. М.: Госиздат, 1927. С. 332.
3. ЦДАВО України, ф. 2187, оп. 3, спр. 17, 235 арк.
4. *Матвієнко В. М.* Відносини Української Держави та Кубанської Республіки 1918 р. / В. М. Матвієнко // Міжнародні зв'язки України: наук. пошуки і знахідки: міжвід. зб. наук. пр. К., 2002. Вип. 11. 211 с.
5. ЦДАВО України, ф. 3512, оп. 2, спр. 22, 157 арк.
6. ЦДАВО України, ф. 2537, оп. 1, спр. 132, 93 арк.
7. ЦДАВО України, ф. 2225, оп. 1, спр. 21, 109 арк.
8. *Заставенко Г.* Крах німецької інтервенції в 1918 р. / Г. Заставенко. К., 1959. 153 с.
9. *Павленко В. В.* Діяльність болгарської дипломатичної місії в Україні 1918-1919 рр. / В. В. Павленко // Проблеми слов'янознавства: міжвід. наук. зб. Львів, 1993. Вип. 45. 185 с.
10. *Мараєв В.* Поставки цукру з Української Держави до Всевеликого Війська Донського (1918 р.) / В. Мараєв // Дні науки історичного факультету. Вип. III. Ч. 1. К., 2010. 145 с.
11. ЦДАВО України, ф. 2223, оп. 1, спр. 27, 146 арк.
12. *Борисенко С.* Українсько-російські відносини у квітні–грудні 1918 р. / С. Борисенко // Студії з архів. справи та документознавства. К., 1999. Т. 5. 134 с.
13. ЦДАВО України, ф. 2225, оп. 1, спр. 21, 109 арк.
14. ЦДАВО України, ф. 3766, оп. 7, спр. 87, 80 арк.
15. ЦДАВО України, ф. 2537, оп. 3, спр. 37, 74 арк.
16. ЦДАВО України, ф. 2221, оп. 10, спр.11, 178 арк.
17. *Дацків І. Б.* Дипломатичні стосунки Директорії УНР із радянськими урядами Росії та України / І. Б. Дацків // Український історичний журнал. 2009. № 3. 122 с.
18. *Барвінська П. Т.* Українсько-німецькі відносини в 1917-1922 рр.: Автореф. дис… канд. іст. наук / П. Барвінська. Одеса, 2001. 18 с.
19. ЦДАВО України, ф. 3512, оп. 2, спр. 22, 157 арк.
20. *Трощинський В.* Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне явище і соціально-політичне явище / НАН України. Інститут соціології. К., 1994. 204 с.
21. *Венков А. В.* Атаман Краснов и Донская армия. 1918 год. М.: Вече, 2008. С. 175.
22. *Deruga A.*Polityka wschodnia Polski wobec ziem Litwy, Białorusi i Ukrainy (1918–1919) / A. Deruga. Warszawa, 1969. 330 s.
23. *Каклюгин К. П.* Донской Атаман П.Н. Краснов и его время // Донская летопись. 1924. Вып. 3. 211 с.
24. *Кураєв О.* Австро-українські відносини першої чверті XX століття в австрійській періодиці / О. Кураєв // Пам'ять століть. 2001. № 5. 154 с.
25. *Веденєєв Д.* Становлення зовнішньополітичної служби України (1917-1920 рр.): Автореф. дис... канд. істор. наук. К., 1994. 23 с.
26. *Солдатенко В.*Українська революція: концепція та історіографія». К.: Пошуково-видавниче агентство «Книга пам'яті України». Видавничий центр «Просвіта». 1999. 508 с.
27. *Гнатюк С. Л.* Внутрішня політика Гетьманату П. Скоропадського (1918 р.): українська історіографія проблеми: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.06 / НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознав. ім. М.С. Грушевського. К., 2002. 220 с.
28. *Держалюк М.С.* Українсько-австро-угорські відносини. 1918 р./ М.С. Держалюк // Міжнародні зв'язки України: зб. наук. пр. / НАН України. Ін-т історії України. К., 1993. Вип. 3. 279 с.
29. *Дерев'янко І. П.* Українсько-польські відносини 1918−1921 рр.: політичний аспект: дис. … канд. іст. наук: захищена 24.12.2004 / Ігор Петрович Дерев'янко; Київський національний економічний університет. К., 2004. 221 с.

References

1. *Zarubin V. G.* Krymskoe kraevoe pravitelstvo M.A. Sulkevicha i ego politika // Otechestvennaya istoriya, 1995. № 3. 140 s.
2. *Yoffe A. A.* Brest-Litovsk: vospominaniya / A.A. Yoffe. M.: Gosizdat, 1927. S. 332.
3. TsDAVO Ukrainy, f. 2187, op. 3, spr. 17, 235 ark.
4. *Matviienko V. M.* Vidnosyny Ukrainskoi Derzhavy ta Kubanskoi Respubliky 1918 r. / V. M. Matviienko // Mizhnarodni zviazky Ukrainy: nauk. poshuky i znakhidky: mizhvid. zb. nauk. pr. K., 2002. Vyp. 11. 211 s.
5. TsDAVO Ukrainy, f. 3512, op. 2, spr. 22, 157 ark.
6. TsDAVO Ukra'ny, f. 2537, op. 1, spr. 132, 93 ark.
7. TsDAVO Ukrainy, f. 2225, op. 1, spr. 21, 109 ark.
8. *Zastavenko H.* Krakh nimetskoi interventsii v 1918 r. / H. Zastavenko. K., 1959. 153 s.
9. *Pavlenko V. V.* Diialnist' bolharskoi dyplomatychnoi misii v Ukraini 1918-1919 rr. / V. V. Pavlenko // Problemy slovianoznavstva: mizhvid. nauk. zb. Lviv, 1993. Vyp. 45. 185 s.
10. *Maraiev V.* Postavky tsukru z Ukrainskoi Derzhavy do Vsevelykoho Viiska Donskoho (1918 r.) / V. Maraiev // Dni nauky istorychnoho fakultetu. Vyp. III. Ch. 1. K., 2010. 145 s.
11. TsDAVO Ukrainy, f. 2223, op. 1, spr. 27, 146 ark.
12. *Borysenko S.* Ukrainsko-rosiiski vidnosyny u kvitni–hrudni 1918 r. / S. Borysenko // Studii z arkhiv. spravy ta dokumentoznavstva. K., 1999. T. 5. 134 s.
13. TsDAVO Ukrainy, f. 2225, op. 1, spr. 21, 109 ark.
14. TsDAVO Ukrainy, f. 3766, op. 7, spr. 87, 80 ark.
15. TsDAVO Ukrainy, f. 2537, op. 3, spr. 37, 74 ark.
16. TsDAVO Ukrainy, f. 2221, op. 10, spr.11, 178 ark.
17. *Datskiv I. B.* Dyplomatychni stosunky Dyrektorii UNR iz radianskymy uriadamy Rosii ta Ukrainy / I. B. Datskiv // Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. 2009. № 3. 122 s.
18. *Barvinska P. T.* Ukrainsko-nimetski vidnosyny v 1917-1922 rr.: Avtoref. dys… kand. ist. nauk / P. Barvinska. Odesa, 2001. 18 s.
19. TsDAVO Ukrainy, f. 3512, op. 2, spr. 22, 157 ark.
20. *Troshchynskyi V.* Mizhvoienna ukrainska emihratsiia v Evropi yak istorychne yavyshche i sotsialno-politychne yavyshche / NAN Ukrainy. Instytut sotsiolohii. K., 1994. 204 s.
21. *Venkov A. V.* Ataman Krasnov i Donskaya armiya. 1918 god. M.: Veche, 2008. S. 175.
22. *Deruga A.* Polityka wschodnia Polski wobec ziem Litwy, Białorusi i Ukrainy (1918–1919) / A. Deruga. Warszawa, 1969. 330 s.
23. *Kaklyugin K. P.* Donskoy Ataman P.N. Krasnov i ego vremya // Donskaya letopis. 1924. Vyp. 3. 211 s.
24. *Kuraiev O.* Avstro-ukrainski vidnosyny pershoi chverti XX stolittja v avstriiskii periodytsi / O. Kurajev // Pamiat stolit. 2001. № 5. 154 s.
25. *Vedenieiev D.* Stanovlennia zovnishn'opolitychnoi sluzhby Ukrainy (1917-1920 rr.): Avtoref. dys... kand. istor. nauk. K., 1994. 23 s.
26. *Soldatenko V.* Ukrainska revoliutsiia: kontseptsiia ta istoriohrafiia». K.: Poshukovo-vydavnyche ahentstvo «Knyha pamiati Ukrainy». Vydavnychyi tsentr «Prosvita», 1999. 508 s.
27. *Hnatiuk S. L.* Vnutrishnia polityka Hetmanatu P. Skoropadskoho (1918 r.): ukrainska istoriohrafiia problemy: avtoref. dys... kand. ist. nauk: 07.00.06 / NAN Ukrainy. In-t ukr. arkheohrafii ta dzhereloznav. im. M.S. Hrushevskoho. K., 2002. 220 s.
28. *Derzhaliuk M. S.* Ukrainsko-avstro-uhorski vidnosyny. 1918 r./ M.S. Derzhaliuk // Mizhnarodni zviazky Ukrainy: zb. nauk. pr. / NAN Ukrainy, In-t istorii Ukrainy. K., 1993. Vyp. 3. 279 s.
29. *Derevianko I. P.* Ukrainsko-polski vidnosyny 1918−1921 rr.: politychnyi aspekt: dys. … kand. ist. nauk: zakhyshchena 24.12.2004 / Ihor Petrovych Derevianko; Kyivskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet. K., 2004. 221 s.

Приходько М. М.

Спецслужби дипломатического корпуса Гетманата в реализации внешнеполитической стратегии П. Скоропадского.

В данной статье на основе репрезентативного массива литературы проанализированы процессы формирования дипломатического корпуса и службы военной разведки Гетманата П. Скоропадского. Освещены процессы организации деятельности дипломатического корпуса на пути формирования отношений с европейскими странами. Охарактеризовано специфику функционирования спецслужб Украинского Государства в процессе противодействия внешним и внутренним угрозам.

***Ключевые слова**: Украинское Государство, гетман П.Скоропадский, геополитика, дипломатия, внешняя политика.*

Prykhodko M. M.
Special service of dimpomatic corps of Hetmanate in implementation of external policy of P. Skoropadsky.
In this article, on the basis of a representative array of literature, the processes of formation of the diplomatic corps and the military intelligence service of Hetmanate P. Skoropadsky are analyzed. The processes of organization of activity of the diplomatic corps on the way of formation of relations with European countries are highlighted. Characterized the specifics of the functioning of the special services of the Ukrainian State in the process of counteraction to external and internal threats.
***Key words**: Ukrainian State, Hetman P. Skoropadsky, geopolitics, diplomacy, foreign policy.*

UDK 94(477):314.151.3:316.343.37 «1920»

V.O. DOTSENKO,
S.M. SVYSTOVYCH

THE LIFE OF THE JEWISH PEASANT SETTLERS OF THE SOUTH OF UKRAINE IN 1920'S

The article attempts to show the life and features of the arrangement of Jewish settlers in the southern regions of Soviet Ukraine during the 1920s, to determine the particularities of the relations of settlers with local authorities,Jewish colonists and local people. Some features of the process of Sovietization of Jewish settlers, conducted by the authorities with assistance of methods of cultural-educational and anti-religious propaganda, are analyzed. It is concluded that the process of resettlement and adaptation of Jews to new social, domestic and economic conditions of rural life was quite difficult. The new arrivals were in an environment alien to them, which required them tough reactions, related to the tension of all internal physical and moral forces. The settler was in a new world, which was opposed to its traditional world of right-bank shtetl. In the new settlements, the colonist fell into a harsh ideological pressure from the Communist Party bodies and local Soviet activists, gradually losing his own cultural and religious identity. The process of gradual ethnic blurring carried out by the Communist Party bodies intensified with the commencement of collectivization and curtailment of the processes of coronation. In the second half of 1930s, the program of Sovietisation of Jews through their transition to agriculture was completely curtailed.
***Key words**: Jews, agriculture, resettlement, Communist Party bodies, South of Ukraine.*

The experience of building a multiethnic state in the Soviet Union in the interwar years testifies that, in circumstances of constant state standardization of the existence of different ethnic and social groups, national minorities retained their identity. They reacted differently to the attempts of the authorities to integrate them into a new Soviet society. Among the various ethnic minorities in the Soviet Ukraine, it is necessary to allocate the nation's largest community, the largest after the titular nation, the Jewish. The Jews, who actively reacted to the revolution of 1917-1921, in the early 1920's were in a difficult socio-economic and political situation. This led to a negative response to the first steps of the new Communist Party power. The latter tried to pursue a policy of social adaptation to a new society that was supposed to change the economic, cultural and religious conditions and construct the living conditions of the Jews. Among the components of the Sovietization program, a special place was occupied by the campaign for the resettlement of Jews in rural areas of the South of Ukraine and the transition to occupation in agriculture. Campaign participants, moving to new places, changed their traditional way of life. The urgency of the research of the daily life of the Jewish population of Soviet Ukraine in the 1920s-1930s is beyond doubt, because neither the Soviet nor the modern domestic science did notresearchuntil recentlyproblems of everyday life, in particular in their ethnic dimension. This area of research is relatively new.

The research on issues of implementation by the Communist Party bodies of the program for the resettlement of Jews in the southern regions of Ukraine and the Crimean peninsula was carried out by both domestic and foreign scientists. [1; 2; 3; 8; 13; 23] They were mainly interested in the reasons and peculiarities of the establishment of Jewish agricultural areas and colonies in the region, as the program for settling Jewish pale brings